

Referat af Hans Basbølls foredrag d. 13. nov. 2013

Nedenstående er ikke et fuldgyldigt referat af prof. emer. Hans Basbølls foredrag i klubben den 13. november 2013, men kun et udpluk af nogle af de uhyre spændende områder, som blev behandlet.

Foredragets fulde titel var: Det danske sprogs udfordringer – har det danske sprog en fremtid? Dette spørgsmål blev besvaret, og svaret kommer til sidst her i referatet.

Først så Hans Basbøll på selve formuleringen i titlen 'det danske sprogs udfordringer': Er genitiven en subjektiv eller en objektiv genitiv? Svaret er, at begge dele er en mulighed, men dermed får udtrykket også to betydninger, nemlig

A. Det danske sprogs udfordringer

- (1) det danske sprog frembyder udfordringer (for nogle)
- (2) det danske sprog står over for udfordringer

B. Det danske sprogs udfordringer

- (1) Er det danske sprog svært? (er det svært at snuppe?)
- (2) Har det danske sprog det svært?

En undersøgelse, hvor forældre krydser af, hvilke ord børn mellem 8 mdr. og 16 mdr. kan, viser, at danske børn har det svært med sproget sammenlignet med norske, svenske og engelske børn.

En anden undersøgelse, hvor man har sammenlignet danske, islandske og norske børn på hhv. 4, 6 og 8 år viser ligeledes, at danske børn ligger lavt sammenlignet med de to andre grupper ved 6 og 8 år. Dvs. danske børn taber terræn efter 4 års alderen.

Noget af det, der gør dansk svært, er den lydige side af sproget. Vokalsvækkelse er et udbredt fænomen i dansk sammenlignet med fx svensk. Forskere kalder svag udtale af -e- for schwa, man kunne også tale om mumle-e [hvilket jeg selv har lært et eller andet sted]. Hvor svært dansk er, kan måske vises ved følgende gloserække: far, fare, farer, farere – udtaler man disse ord, opdager man, at det sådan set kun er a-vokalens længde, der afgør, om man mener det ene eller det andet. Altså: Hvor begynder endelsen? Man kan bl.a. konkludere, at det er meget svært for danske børn at knække lydskoden. Hans Basbøll talte om "den danske stavelse som nationalt tankegods."

- En hypotese

– Svækkelsen af finale konsonanter og reduktionerne af svage vokaler (schwa) stiller danske børn over for EN SÆRLIG STOR UDFORDRING når de skal fange lydstrukturen, specielt når de skal SEGMENTERE lydskæden, altså KNÆKKE DEN LYDLIGE KODE.

En undersøgelse fra 2005 havde som overskrift 'Håller språket i hop Norden?' Med andre ord, forstår vi i Norden hinanden. Dansk vurderes som meget svært, ja sværest og grimtest med 'ubestridt bundplacering i den nordiske skønhedskonkurrence' – så fik vi den! Dansk er ganske

enkelt en æstetisk udfordring. Og det er ikke en ny opfattelse, den fandtes allerede hos Rabelais i 1500-tallet og hos den engelske gesandt i Danmark, Robert Molesworth, som i 1692 skrev i sin bog 'En beskrivelse af Danmark' om det danske sprog: "Sproget er meget grimt, ikke ulig irsk ved sin pibende, jamrende tone. Kongen, hele adelen og mange borgere taler tysk indbyrdes og fransk med udlændinge. Jeg har hørt adskillige høje embedsmænd prale med, at de ikke kunne dansk."

Problemerne med dansk har også noget med brugen af stød at gøre. Stød defineres af onde tunger som en halssygdom, dvs. ordene tages ned i halsen, vendes og kastes ud i hovedet på samtalepartneren. Der findes dog ikke stød i hele Danmark. Stødgrænsen går nord for Sønderjylland og hen over landet mod øst. Man forstår i den sammenhæng den lille purks rædselsudtryk, da mor siger op til den søde juletid: "Nu skal jeg lave dej (med stød)/dig (uden stød) til vanillekranse", for uden stød er der ikke forskel på udtalen af de to ord 'dig' og 'dej' – stakkels dreng.

Mange sprogforskere har beskæftiget sig med stødet. Jens P. Høgygaard (1698-1773) betegnes som den største danske sprogforsker før Rasmus Rask. Høgygaard sagde, at stødet er næsten som "et lille hik". Stød findes kun i såkaldt tunge stavelser, dvs. stavelser med lang klangfylde og tryk.

Hans Basbøll nævnte en lang række udenlandske komponister, som udtales med stød på dansk – her er stødet markeret med 'ʔ':

Telemanʔn Hänʔdel Mozaʔrt Beethoʔven
Schuʔbert Braʔhms Schumanʔn Hayʔdn
Schönberʔg Berʔg Wagʔner Sibeʔlius

Stødet er stadigvæk produktivt

- Den traditionelle latinudtale (ortografi + ?)
  - inʔ sula, insu la rum
  - a ma re, a manʔt
- Græsk(e lån):
  - anʔ tropos, andro gyʔn
- Stød ligger på sidste og tredjesidste stavelse (om muligt), ikke på næstsidste stavelse

Produktiviteten ses også ved personnavne

- Émile Zola
på dansk udtalt solá
– For få Zola'er
sola+:'er - bøjjer man Zola , udtales ordet med stød.

- Bill Clinton
på dansk udtalt klintán
– For mange eller for få Clinton'er ?/klintán'er
- igen: bøjjer man Clinton, får udtalen stød.

Til sidst skal det indledningsvis stillede spørgsmål om det danske sprogs fremtid besvares. Hans Basbøll startede med 1400-tallet, hvor nedertysk (dvs. nordtysk) væltede ind over Danmark, men dansk sprog overlevede. Det samme gjorde sig gældende i 1600-tallet, hvor svenskerne erobrede dansk territorium, men dansk overlevede. Det samme gjorde sig gældende efter freden i Kiel i 1814, hvor Danmark mistede Norge, ligeledes efter 1864 og 1945. Og på spørgsmålet, om engelsk i dag er en trussel, er Hans Basbølls svar nej, det er det ikke. Der kan enkelte steder være tale om et domænetab, visse brancher bruger mange engelske gloser, ligesom engelsk i store virksomheder er koncernsprog, men generelt er dansk ikke i fare.

Til sidst kom Hans Basbøll ind på, hvordan han blev lingvist. Han er født og opvokset i Valby, men gik på Frederiksberg Gymnasium. Her blev han for første gang opmærksom på, at udtalen af sproget viser, hvem man er. Et klassekammerat sagde i klassen, at han selv kom fra Valby, men Hans kom fra Vaaalby (altså et godt fladt og langt 'a'). Altså det mondæne Valby over for etagebyggeriets Vaaalby.

En af de sprogforskere, der har inspireret Hans Basbøll meget, var Mogens Baumann Larsen (1930-2001). Men også Elin Fischer Jørgensen, Louis Hjelmslev og André Martinet var store forbilleder og kolleger.

Dette er absolut kun et uddrag af alt det, som Hans Basbøll fremdrog på det velbesøgte arrangement i seniorklubben d. 13. november 2013.